

Opettajan ammatti-identiteetti Venäjän myllerryksessä

Sari Pöyhönen: *Uraopettajia, juurilleen palaajia ja kielenharrastajia. Suomen kielen opettajien ammatti-identiteetti Venäjän koulutuksen ja opetuksen murroksessa. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielitutkimuksen keskus, 2003.*

Vuoden 2003 loppupuolella Jyväskylän yliopistossa soveltavan kielitieteen alalta väitellyt Sari Pöyhönen on käyttänyt tutkimuksessaan dialogista viitekehystä. Siinä kontekstissa Pietarissa ja Petroskoissa työskentelevien venäläisten suomen kielen opettajien ammatti-identiteetti rakentuu vuorovaikutussuhteessa – moniäänisesti, dynaamisesti ja erilaisia merkityksiä sisältäen. Etnografinen haastattelumenetelmä ja kvalitatiivinen tutkimuslähtökohta tuo tehokkaasti esille tutkittavien oman ammatillisen kokemuspinnan ja urakehityksen, jonka pohjalta identiteettejä siten tyypitellään.

Murrosvaiheen opettajien asemaa ja opetuskuultuurin muutosta Luoteis-Venäjällä ovat tutkineet muutkin kuin Pöyhönen. Tulee mieleen ainakin Sirkka Laihiala-Kankainen, Markku Lonkila ja Nelli Piattoeva. Pöyhönen keskittyy kuitenkin selkeimmin juuri identiteetikysymyksiin. Etnografisena haastattelututkimuksena hänen työnsä on tässä mielessä myös uraauurtava: tutkimuksessa on käytetty ammatillisia elämäkertoja, teemahaastatteluja, oppituntien havainnointia. Haastateltavina on ollut 24 suomen opettajaa, jotka työskentelevät tutkimusaineiston keruuhetkellä (1996-98) seitsemässä Pietarissa ja Petroskoissa sijaitsevassa koulussa. Kaikki nämä koulut ovat suomen kielen erikoistuneita valtiollisia oppilaitok-

sia, mikä sanelee tutkimuksen tietyn spesifisyyden – jos ajatellaan koko venäläistä koulumaailmaa ja sen myllerrystä viime vuosikymmeninä. Toki Venäjän murros on koskettanut myös suomen kielen opettajia, mikä näkyy niin yksityisissä ihmiskohtaloissa kuin urakehityksessä.

Tutkittava opettajaryhmä osoittautui hyvin heterogeeniseksi. Pöyhönen löytää seitsemän eri “urapolkua”, analysoi niitä ja tuottaa osuvia prototyyppejä sekä kiintoisia tarinoita siitä kuinka opettajaksi on päädytty. On tietysti aika luonnollista, että esimerkiksi vanhemman polven uraopettajista merkittävä osa on inkerinsuomalaisia – ja että heitä löytyy erityisesti Petroskoista. Kotona on puhuttu vielä suomea, ja vähintäänkin suomalaisen kulttuurin harrastus ja tuntemus on toiminut ponnauslautana ammatinvalinnassa. Osa tutkittavista “etnisistä suomalaisista” on palannut juurilleen ja opetellut suomeakin vasta aikuisiässä. Varsinaiseksi kielenopettajaksi moni on päätenyt ikään kuin kiertotietä, ja ammatinvaihtoa esiintyy runsaasti erityisesti Neuvostoliiton hajoamisajankohdan (1991) molemmin puolin. Tässä onkin aivan ilmeinen yhteys 1980-luvun loppupuolen näkyvään “kansalliseen heräämiseen” Venäjän Karjalassa. Pietarista sen sijaan löytyy melko yhtenäinen ryhmä nuoremman polven opettajia, jolla ei ole ollut mitään erityissuhdetta Suomeen. Kieli on ollut enemmänkin harrastus, josta on sittemmin tullut ammatti; joskus sosiaalisten suhteiden, joskus satumankin kautta.

Monen suomen opettajan suhde opetustyöhönsä on perinteisen opettajakeskeinen, vaikka puheessa oppilaan omatoimisuut-

ta saatetaan painottaa paljonkin. Tässä mielessä esim. Pöyhösen koulu- ja oppituntihavainnointi on varmasti antanut oman lisänsä tutkimuksellisiin johtopäätöksiin. Periaatteessa nuorempi opettajakunta olisi valmis vastaamaan murroksen uudistushaasteisiin paljon rohkeammin kuin millaisia mahdollisuuksia yhä autoritaarinen ja hyvin byrokraattinen venäläinen koululaitos tarjoaa. Toisaalta monissa Venäjän oppilaitoksissa esiintyy myös hyvin tervettä kritiikkiä ryöstökapitalismin hurjimpia rahastusmuotoja ja ns. hihhulitieteiden maihinousua vastaan. Opettajana Pietarissa pitkään toimineen historioitsijakollegani Valeri Tsernitskan tarinan omasta opettajaurastaan ja sittemmin perustamastaan “Dialog”-nimisestä yksityiskoulusta vahvistavat ilman muuta Pöyhösen tutkimustuloksia opettajakeskeisen pedagogiikan vahvasta roolista 2000-luvun alunkin venäläisessä koulumaailmassa.

Suomenopettajien kollektiivinen ammatti-identiteetti määräytyy Pietarissa ja Petroskoissa pitkälle paikallisissa puitteissa, kunkin yksittäisen koulu-yhteisön raameissa. Professionaalinen, opettaja-ammattikuntaan kuulumisen tunne valtakunnallisella tasolla ei ole kovinkaan vahva eikä ammatillisen yhteistyön muotoja saman viitekehityksen opettajien välillä ole välttämättä paljon edes omassa kotikaupungissa. Yhteiskunnallisella asemaltaan – niin palkkansa kuin sosiaalisen statuksensakin puolesta – opettajakunta kuuluu tätä nykyä venäläisivistyneistön marginaaliin. Palkkataso tosin oli alhainen jo neuvostokautena, mutta status usein sitä luokkaa, että pätevä kasvattaja-opettaja saattoi hyvinkin kohota Neuvostoliiton ansiotuneeksi kunniakansalaiseksi, jopa intelligentin raskaaseen sarjaan. Nyt on toisin. Esimer-

kiksi lähes kaikki Pöyhösen haastattelemat pietarilaisopettajat (yhdeksän yhdestätoista) olivat vaihtaneet työpaikkaa äskettäin, suurelta osin taloudellisista syistä. Asiat eivät siis ole Pietari-keskuksessa juuri Petroskoi-periferiaa paremmin. Monet opettajat antavat ymmärtää, että myös Suomelta odotetaan omaa panostusta ja vähintäänkin moraalista tukea sille, että suomen kieli oppiaineena saisi enemmän arvostusta ja koettaisiin naapurisuhteiden hoidonkin kannalta tärkeäksi.

Sari Pöyhösen väitöskirjan tutkimustuloksia voi – tekijänkin mukaan – hyödyntää käytännön opetustyössä molemmin puolin rajaa. Alan ammattilaisille aine-

opettajien työn ja kielenopetuksessakin erilaisten opetuskulttuurien vertailu on aina hyödyllistä. Suomessa esim. paluumuuttajia opettavat voivat Pöyhöstä lukiessa kokea myös yllättäviä aha-elämyksiä ja toisaalta vaikkapa identiteettejä haastattelujen kautta tutkivat saada uutta ajateltavaa. Myös suomen kielen opettajien työharjoittelun ja jatkokoulutuksen suunnittelussa Venäjällä näistä tutkimustuloksista on monipuolista hyötyä. Sitä paitsi, sivistyneeksi kansalaiseksi pyrkivän on aika ajoin hyödyllistä palata koulun penkille, tavalla tai toisella – mikseipä pätevää tutkimustakin lukien.

Pentti Stranius

Joensuun yliopiston venäjän oppiaineen historiaa ja nykypäivää

Natalia Baschmakoff & Lea Siilin (red.): *Novoje i staroje: Kafedre ruskogo jazyka Universiteta Joensuu 30 let. Joensuu: University of Joensuu, 2003. 250 s.*

Vuonna 2002 tuli kuluneeksi 30 vuotta Joensuun yliopiston venäjän kielen oppiaineen perustamisesta. Juhlavuoden kunniaksi oppiaine järjesti 25.10.2002 seminaarin ”Venäjän ja muiden slaavilaisten kielten ja kulttuurien opiskelu monikulttuurisissa ryhmissä (oma/vieras kieli)”, joka toi Joensuuhun osanottajia ympäri Suomea. Alustuksista, paneelikeskusteluista ja oppiaineen historiasta on koottu juhla kirja *Novoje i staroje: Kafedre ruskogo jazyka Universiteta Joensuu 30 let.*

Juhlakirja sisältää artikkeleita kolmella kielellä; suomeksi, venäjäksi ja englanniksi. Kirja jakautuu luontevasti viiteen osaan. Ensimmäisessä osassa, joka kä-

sittää kolme viidesosaa koko teoksesta, oppiaineen entiset ja nykyiset opettajat sekä jatko-opiskelijat esittelevät viimeisimpiä tutkimuksiaan. Artikkelien aiheet ovat mitä moninaisimmat kielen ja kirjallisuuden tutkimuksesta kielenopetukseen. Esa Anttikosken, Larisa Mustosen ja Lea Siilinin kirjoituksissa pohditaan oikeinkirjoitukseen liittyviä kysymyksiä eri aikakausina, eri kielissä ja eri genreissä. Kielentutkimuksen kysymyksiä korrehtin ääntämisen näkökulmasta käsittelee Svetlana Gostejevan artikkeli, kun taas Svetlana Šuvalova pohtii syntaksin ja semantiikan vuorovaikutusta selittävässä sivulauseissa. Venäläisen kirjallisuuden kysymyksiin keskittyy kolme artikkelia. Natalia Baschmakoff tarkastelee eri lähestymistapoja tekstin lokaalisuuteen ja sitä, millä perustein teksti voidaan katsoa lokaaliseksi. Igor Loštšilov analysoi Dobyštšinin tekstiä paikantamalla historiallisia fakto-

ja lähiluvun kautta, ja Kirsten Lodge puolestaan keskittyy tarkastelemaan Tšehovin kertomuksen ”Musta munkki” yhteyksiä venäläisen symbolismin varhaisvaiheisiin. Venäjän kielen opetukseen liittyvät Kirsti Eran ja Vladimir Panovin artikkelit. Era referoi kokemuksiaan autonomisen oppimisen soveltamisesta venäjän kielen opetukseen, ja Panov pohtii verbin roolia kielididaktisena ongelmana. Emeritaprofessori Muusa Savijärvi tiivistää kirjoituksessaan venäjän oppiaineen yhdessä muutaman muun laitoksen kanssa yhteistyössä tekemät kenttätöyt ja -tutkimukset mielenkiintoisiksi retkiksi niin tutkimuksen kuin rajantakaisen alueen tuntemuksenkin kannalta.

Juhlakirjan toisessa luvussa referoidaan varsinaisen juhlaseminaarin antia. Seminaarin avauspuheenvuorossa professori Natalia Baschmakoff esitteli keskustelun pohjaksi kolme kiinnostavaa artikkelia, jotka käsittelevät havainnollisesti äidinkielen, kotikielen ja vieraan kielen opetusta ja opiskelua. Tämän jälkeen maan eri venäjän kielen laitoksia edustaneet paneelikeskustelun osanottajat nostivat esiin ajankohtaisia venäjän ja slaavilaisten kielten ja kulttuurien opetukseen liittyviä ongelmia. Ljudmila Gromova (Tverin yliopisto) pohti opetuksen näkökulmasta ristiriitaa, joka venäjää opiskelevilla syntyy oman ja vieraan kulttuurin välille. Ahti Nikunlassi (Helsingin yliopisto) puolestaan esitti kysymyksen, miten saada opiskelijoiden kielen – ja nimenomaan kieliopin – osaamisen lähtötaso nykyistä paremmaksi, kun koulussa kielen teoreettista tuntemusta vaaditaan yhä vähemmän. Työelämän kannalta relevanttia kielen, kulttuurin ja kirjallisuuden hallintaa hidastavat myös alentuneet tieto- ja taitovaatimukset yliopistotasolla. Toisaalta on todettava tyytyväisenä, että oppi-